

Timo Jokelan uran tarkastelua: taiteilijan ja kuvataidekasvattajan yhteinen polku

Mari Riikonen

Timo Jokela tunnetaan suomalaisena ympäristö- ja yhteisötaiteilijana sekä kuvataidekasvatuksen professorina, jonka työ on kietoutunut vahvasti pohjoiseen ympäristöön, kulttuuriin ja yhteisöihin. Hänen taiteellinen toimintansa on ulottunut paikkasidonnaisista ympäristötaideteoksista talvitaidehankkeisiin, yhteisöllisiin taideprosesseihin ja kansainvälisiin arktisen taiteen projekteihin. Samalla hän on ollut keskeinen toimija suomalaisen kuvataidekasvatuksen kehittämisessä, erityisesti ympäristötaiteen, yhteisötaiteen ja paikkaperustaisen oppimisen alueilla.

Jokelan uran tarkastelu erillisten ammatti-identiteettien kautta jättäisi kuitenkin jotain olennaista näkymättömiin. Hänen toimintansa erityispiirre näyttää olevan juuri taiteellisen työn, kasvatuksen ja tutkimuksen jatkuva limittyminen. Taiteellinen työ on tarjonnut perustan pedagogiselle ajattelulle, ja toisaalta kuvataidekasvatuksen kysymykset ovat ohjanneet taiteellisen toiminnan suuntaa. Taide, kasvatus ja tutkimus näyttäytyvät hänen toiminnassaan toisiaan täydentävinä tapoina tarkastella ihmisen, yhteisön ja ympäristön välistä suhdetta.

Jokelan taiteellisen ajattelun juuret johtavat Kittilään, Ounasjoen varren maisemiin sekä niihin yhteiskunnallisiin muutoksiin, jotka koskettivat pohjoista Suomea 1970- ja 1980-luvuilla. Ounasjoen suojeluun liittynyt keskustelu, tekojärvien alle jääneet maisemat ja samaan aikaan Norjassa käyty Altajoen konflikti nostivat esiin kysymyksiä ympäristön, kulttuurin ja ihmisen suhteesta. Myöhemmin nämä teemat saivat ilmaisunsa ympäristötaiteessa, yhteisöllisissä taideprojekteissa sekä pohjoisia tietämisen tapoja korostavassa pedagogisessa työssä.

Jokelan työ havainnollistaa laajempaa kehitystä suomalaisessa nykytaiteessa ja kuvataidekasvatuksessa. Yhteisölliset ja osallistavat toimintatavat olivat vielä 1990-luvulla verrattain marginaalisia, mutta myöhemmin niistä on tullut keskeinen osa sekä nykytaidetta että taidekasvatusta. Jokelan toiminta kytkeytyy tähän kehitykseen monin tavoin. Hänen uransa kautta voidaan tarkastella, miten taide on siirtynyt galleriatiloista ympäristöihin, yhteisöihin ja erilaisiin kehittämishankkeisiin sekä miten taidekasvatus on laajentunut luokkahuoneesta osaksi yhteiskunnallista ja ympäristöön liittyvää keskustelua.

Jokelan uran keskeinen piirre on ollut taiteen, kasvatuksen, tutkimuksen ja yhteisöllisen toiminnan yhdistäminen. Tätä kokonaisuutta kuvaa osuvasti hänen oma toteamukseensa: "En ole erottanut taiteilijan ja kasvattajan uraa."

Tässä artikkelissa tarkastelen Timo Jokelan uraa ennen kaikkea taiteellisen ajattelun näkökulmasta. Kiinnostuksen kohteena ovat erityisesti ne teemat ja toimintatavat, jotka ovat kulkenet hänen työnsä mukana vuosikymmenestä toiseen. Erityistä huomiota kiinnitän pohjoisen ympäristön merkitykseen, yhteisöllisen toimintatavan muodostumiseen sekä siihen, miten taide ja kasvatus ovat kietoutuneet yhteen Jokelan työssä.

Tämä artikkeli pohjautuu Timo Jokelan kanssa toteutettuun haastatteluun sekä hänen tuotantoaan, kirjoituksiaan ja aiempaa tutkimusta käsitteleviin lähteisiin. Haastatteluaineisto tarjoaa mahdollisuuden tarkastella hänen uraansa myös hänen omien kokemustensa, muistikuvien ja tulkintojensa kautta.

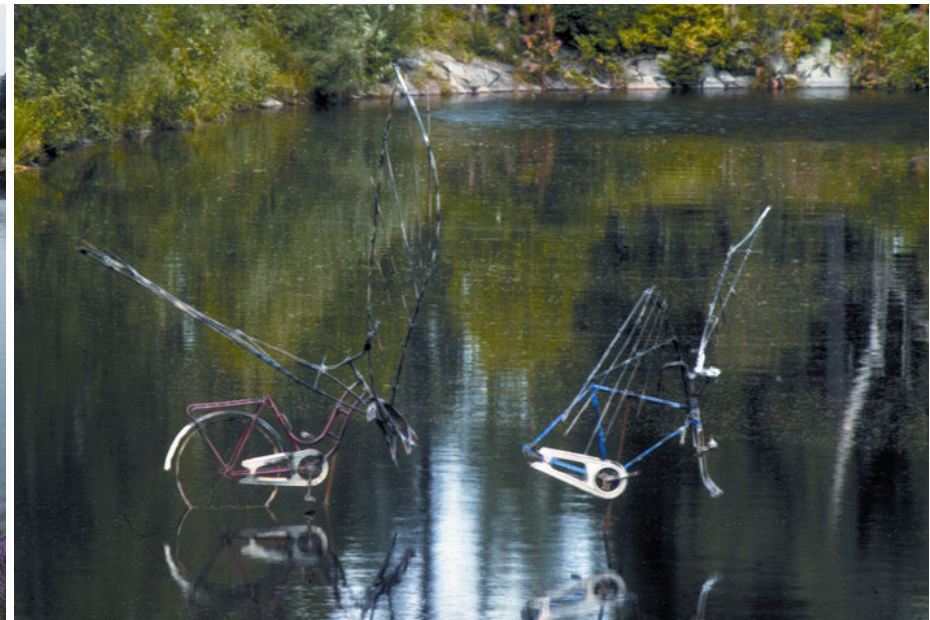
Timo Jokela, *Tajunnan alta*, 1992.

Installaatiosarja, jonka materiaalina ovat Oulun kaupungin kanavien siltojen alle uponneet polkupyörät. Jokela nosti polkupyöriä öisin vedenpinnalle ja rakensi niille sääskiä ja vesiperhosia muistuttavia siipiä.

Timo Jokela, *From Beneath Consciousness*, 1992.

An installation series made from bicycles submerged beneath the bridges of Oulu's canals. Jokela retrieved the bicycles from the water at night and constructed wings resembling mosquitoes and mayflies for them.

© 1992 Timo Jokela.

Timo Jokela, *Metson henkiinherätys*, 1996.

Teos Rovaniemen taidemuseon *Ars Arctica* -näyttelyssä entisen postiautovarikon tallissa. Teos on elävä, hunajaa tuottava mehiläispesä. Rakennuksen seinään kiinnitetty akryyliputki toimii mehiläisten kulkureittinä pesän ja ulkotilan välillä.

Timo Jokela, *Bringing the Capercaillie Back to Life*, 1996.

The work on display in the *Ars Arctica* exhibition at the former postal bus depot in Rovaniemi. It is a living, honey-producing beehive. An acrylic tube attached to the wall provides the bees with a passage between the hive and the outdoor environment.

© 1996 Timo Jokela.

Paikasta liikkeelle

Timo Jokelan taiteellisen ajattelun lähtökohtia on helpompi ymmärtää tarkastelemalla hänen suhdettaan Kittilään ja Ounasjoen varren maisemiin. Ympäristötaiteilijana, kuvataidekasvattajana ja tutkijana tunnetun Jokelan taide ei rakentunut tyhjiössä eikä pelkästään taideopintojen vaikutuksesta. Sen taustalla vaikuttavat pohjoisen elämänmuoto, luonnon kanssa eläminen sekä paikallisten yhteisöjen pitkäaikainen tuntemus. Jokelan lapsuus- ja nuoruusympäristössä joki, metsä ja kylä eivät olleet erillisiä maiseman elementtejä vaan osa arkista elämää ja identiteettiä. Kalastus, metsästys, käsillä tekemisen kulttuuri sekä paikallisyhteisöjen tieto ja käytännöt muodostivat sellaisen kokemuksellisen perustan, jonka vaikutus on nähtävissä hänen myöhemmässä taiteellisessa ja pedagogisessa toiminnassaan.

Jokela on korostanut, että hänen suhteensa ympäristöön ei rakentunut ensisijaisesti taidekoulutuksen vaan ihmisten, paikkojen ja yhteisöjen kautta: "Syvä kokemus tulee kylästä ja asukkaista, ei taidekoulutuksesta."

Sitaatti avaa tärkeän lähtökohdan hänen myöhemmälle taiteelliselle ja pedagogiselle ajattelulleen. Jokelan tuotannossa ympäristö ei näyttäydy neutraalina maisemana tai esteettisenä kohteena, vaan elettyinä maailmana, jossa luonto, paikallinen kulttuuri, elinkeinot ja yhteisölliset kokemukset kietoutuvat yhteen. Paikat saavat merkityksensä ihmisten kautta, ja samalla ihmiset rakentavat omaa identiteettiään suhteessa ympäristöönsä. Kuten Jokela ja Huhmarniemi (2021) toteavat, paikkasidonnaisessa taiteessa teoksen merkitys rakentuu suhteessa ympäristöönsä eikä pelkästään itse taideteokseen.

Tämän ajattelun keskeiseksi näyttämöksi muodostui Ounasjoki. Lapsuus- ja nuoruusvuosien maisemana se oli Jokelalle paljon enemmän kuin maantieteellinen paikka. Myöhemmässä tuotannossa joki näyttäytyy muistojen, kulttuurisen jatkuvuuden ja paikallisen identiteetin kantajana. Sen merkitys

rakentuu jokivarren kylien elinkeinoista, liikkumisesta, yhteisöllisistä käytännöistä ja ympäristön pitkäaikaisesta tuntemuksesta. Kalastus, veneellä kulkeminen, rantaniittyjen heinänteko ja uitto ovat jäsentäneet kylien elämää sekä välittäneet paikkaan liittyvää tietoa sukupolvelta toiselle. Nämä joen ja kylien yhteiselämän muodot ovat ekokulttuurisia suhteita, joissa ekologiset prosessit, elinkeinot, kulttuuriset käytännöt ja yhteisöllinen muisti kietoutuvat toisiinsa (Jokela & Lappalainen-Imbert, 2026).

Tämä näkökulma sai kansainvälisiä ulottuvuuksia hänen rinnastaessaan Ounasjoen ja Norjan Altajoen ympärillä käytyjä keskusteluja toisiinsa. Molemmissa tapauksissa kyse oli luonnonvarojen käytöstä, paikallisyhteisöjen asemasta ja ympäristön tulevaisuutta koskevasta päätöksenteosta. Jokela on kuvannut jokien merkitystä paitsi paikallisena myös kansainvälisenä kysymyksenä: "Vesi on elämän A ja O. Tiesitkö, että Alta-joella ja Ounasjoella on yhteiset lähteet?"

Ounasjoen suojeleminen, Altajoen konflikti ja Lapin vesirakennushankkeiden vaikutukset muodostivat kokemustaustan, joka ohjasi Jokelan taiteellista ajattelua. Tekoaltaiden alle jääneet maisemat ja kylät tekivät näkyväksi ympäristöä koskevien päätösten inhimilliset seuraukset sekä herättivät pohtimaan taiteen mahdollisuuksia käsitellä muutosta, menetystä ja paikallisia kokemuksia. Nämä teemat kulkivat mukana myös hänen myöhemmissä ympäristötaiteellisissa projekteissaan.

Jokelan ajattelussa pohjoinen merkitsee ennen kaikkea tiettyä tapaa hahmottaa ympäristöä ja ihmisen paikkaa siinä. Luonnon rytmien tuntemus, paikalliset tiedonmuodot ja luonnon kanssa eläminen muodostavat tärkeän lähtökohdan hänen taiteelliselle ja pedagogiselle toiminnalleen. Tämä näkyy kiinnostuksessa jokiin, lumeen, jäähän ja muihin luonnonmateriaaleihin sekä pyrkimyksessä tehdä näkyväksi pohjoisen kulttuurin kerrostumia. Hänen mukaansa pohjoista ei tule tarkastella ulkoapäin määriteltynä kohteena, vaan alueena, jonka ihmisillä on oma tietonsa, kokemuksensa ja suhteensa ympäristöönsä.

Jokela ja Lappalainen-Imbert kuvaavat Ounasjoen maisemaa aineellisena ja kulttuurisena arkistona, johon eri sukupolvien elinkeinot, paikannimet, muistot ja ympäristösuhteet ovat kerrostuneet (Jokela & Lappalainen-Imbert, 2026). Tätä lähtökohtaa on kuvattu myös Lapin taiteen historiaa käsittelevässä teoksessa, jossa Jokelan työskentelyn todetaan keskittyvän "paikka- ja ympäristösidonnaiseen työskentelyyn maisemassa maiseman ehdoilla" (Hautala-Hirvioja, 2011, s. 407).

Tästä näkökulmasta tarkasteltuna paikka muodostaa Jokelan taiteen keskeisen sisällöllisen lähtökohdan. Kittilä, Ounasjoki ja pohjoinen elämäntapa eivät muodosta vain hänen tuotantonsa taustaa, vaan ne näkyvät sen keskeisinä teemoina ja toimintaa ohjaavina lähtökohtina. Juuri paikasta liikkeelle lähteminen näyttää yhdistävän hänen taiteilijan, kuvataidekasvattajan ja tutkijan roolejaan tavalla, joka on määrittänyt hänen koko uraansa.

Ympäristöstä yhteisöön

Timo Jokelan taiteellisen ajattelun kehityksessä ympäristö ja yhteisö kietoutuvat yhteen. Nämä teemat muodostavat jatkumon, jossa kiinnostus luonnonympäristöön laajenee vähitellen kiinnostukseksi ihmisten, paikkojen ja yhteisöjen välisiin suhteisiin. Taiteesta tulee keino, jonka avulla voidaan tarkastella ympäristöön liittyviä kysymyksiä yhdessä niiden ihmisten kanssa, joita kyseiset kysymykset koskettavat.

Ympäristön merkitys Jokelan ajattelulle juontuu jo nuoruusvuosien kokemuksista Kittilässä. Ounasjoen suojeluun liittynyt kansalaisliike, keskustelu Altajoen valjastamisesta Norjassa sekä Lapin jokilaaksoihin ja tekojärvihankkeisiin liittyvät muutokset herättivät kysymyksiä luonnon, kulttuurin ja yhteiskunnallisen päätöksenteon suhteesta. Jokela on kuvannut, kuinka juuri ympäristökonfliktit saivat hänet pohtimaan taiteen mahdollisuuksia käsitellä vaikeita ja kiistanalaisia kysymyksiä. Taide tarjosi mahdollisuuden osallistua ympäristöä koskevaan keskusteluun ja tehdä näkyväksi paikallisia kokemuksia.

Timo Jokela, *Meän vapaa Ounas -teos (Our Free Flowing Ounas River)*, 2024, Kõngäs
© 2024 Timo Jokela.

Työprosessi / Work in progress. © 2024 Aki Lintumäki.

Tällainen lähestymistapa ei ollut 1990-luvulla itsestään selvä. Yhteisöllinen näkökulma oli vielä poikkeuksellinen suomalaisella taidekentällä, jossa taiteilijan rooli ymmärrettiin pitkälti yksilöllisenä toimintana. Jokela muistuttaa, että: "Yhteisöllinen toiminta oli omituista 90-luvulla taide-maailmassa."

Yhteisöllisiin toimintatapoihin suhtauduttiin epäluuloisesti sekä taiteessa että taidekasvatuksessa, eikä osallistavia työskentelymuotoja pidetty automaattisesti nykyaikaisen alueeseen kuuluvina. Tässä suhteessa Jokelan toiminta voidaan nähdä osana laajempaa muutosta, jossa ympäristö- ja yhteisötaiteen menetelmät alkoivat vähitellen vakiinnuttaa paikkaansa suomalaisella taidekentällä. Samalla yhteisöllinen työskentely tarjosi Jokelalle mahdollisuuden kyseenalaistaa myös taiteen ja yleisön välisiä suhteita. Hänen myöhemmissä ympäristö- ja talvitaideprojekteissaan yleisö koostui usein ihmisistä, jotka eivät välttämättä olleet tekemisissä taidelaitosten tai nykyaikaisen taiteen kanssa. Teoksia rakennettiin yhdessä kyläläisten, opiskelijoiden, matkailualan toimijoiden tai erilaisten hankkeiden osallistujien kanssa. Tällöin taiteellinen kokemus syntyi tekemisen, osallistumisen ja yhteisen keskustelun kautta pikemminkin kuin valmiin teoksen äärellä.

Jokelan yhteisölliseen ajatteluun liittyy myös kysymys paikallisten ihmisten asemasta taideprosesseissa. Hän on pohtinut kriittisesti tilanteita, joissa ulkopuolelta tulevat taiteilijat määrittelevät paikan merkityksiä paikallisten puolesta: "Ovatko paikalliset vain lumenlapioijia?" Kysymys tiivistää hänen myöhemmässä tuotannossaan näkyvän pyrkimyksen nostaa paikalliset ihmiset aktiivisiksi toimijoiksi ja tiedon tuottajiksi: avustajien tai yleisön sijaan.

Jokelan teoksessa *Kuerin matka* (2018) lähtökohtana oli Hannukaisen kaivoshankkeen herättämä keskustelu Äkäslompolossa. Teoksen keskiöön nousi uhanalainen meritaimen, "kueri", jonka kautta tarkasteltiin ympäristömuutosten vaikutuksia paikalliseen yhteisöön ja sen elinympäristöön. Teoksen toteutus rakentui paikallisten asukkaiden kanssa käytyjen keskustelujen varaan. Materiaalit, tekniikka ja työskentelytapa valittiin niin, että ne synnyttivät vuorovaikutusta: "Valitsin teoksen toteutustavaksi puun ja perinteisen hirsirakentamistekniikan, jotta voisin aktivoida erityisesti paikallisten miesten jutustelua tutun työn parissa" (Jokela, 2021).

Meän vapaa Ounas -teos (2024) rakentuu yhteisöllisenä muistityönä, jossa menneisyyden tapahtumia tuodaan nykyhetkeen ja tulkitaan suhteessa joen tulevaisuuteen. Kyläläisten muistot, esineet, valokuvat ja jokivarren elämänmuotoihin liittyvä kokemustieto tulivat osaksi teoksen suunnittelua ja toteutusta. Muistaminen muodostui näin aktiiviseksi taiteelliseksi prosessiksi, joka vahvisti yhteisön suhdetta jokeen ja välitti siihen liittyvää tietoa uusille sukupolville (Jokela & Lappalainen-Imbert, 2026).

Yhteisöllisyys näyttäytyy Jokelan tuotannossa keinona tarkastella ihmisen ja ympäristön suhdetta entistä kokonaisvaltaisemmin. Jokien, metsien, lumen ja paikallisten maisemien merkitys avautuu hänen teoksissaan ennen kaikkea niiden ihmisten kautta, joiden elämä, muistot ja identiteetti ovat niihin kytkeytyneet. Tässä mielessä yhteisöllinen ympäristötaide on taiteellisen menetelmän lisäksi tapa ymmärtää paikkaa sekä ekologisenä että kulttuurisena kokonaisuutena.

Taide kasvatuksena

Kuvataidekasvatus on ollut yhtä keskeinen osa Timo Jokelan uraa kuin hänen taiteellinen toimintansa. Opettajana, professorina, tutkijana ja erilaisten taidehankkeiden kehittäjänä hän on tarkastellut taiteen ja kasvatuksen välistä suhdetta käytännön työssä, opetuksessa ja tutkimuksessa. Hänen uransa keskeiseksi piirteeksi näyttää muodostuneen näiden alueiden jatkuva vuorovaikutus: taiteellinen työ on synnyttänyt uusia pedagogisia avauksia, ja kasvatuksellinen toiminta puolestaan uusia tapoja ymmärtää taiteen merkitystä. Kuten Jokela itse toteaa: ”Tarvitsee tehdä työtä taiteilijana että pystyy toimimaan kuvataidekasvattajana.”

Taiteen ja kasvatuksen välinen yhteys näkyi jo 1990-luvun puolivälissä toteutetussa Joki-projektissa, jossa ympäristötaiteellinen työskentely, yliopisto-opetus, paikallisyhteisöt ja taidemuseo kohtasivat toisensa. Hanke ennakoி monia niitä periaatteita, joista tuli myöhemmin keskeisiä Jokelan kuvataidekasvatuksellisessa ajattelussa.

Jokelan ajattelussa taiteen kautta voidaan rakentaa suhdetta ympäristöön, paikalliseen kulttuuriin ja yhteisöihin, jolloin taide ei toimi pelkkänä esteettisenä kokemuksena. Tämä näkyy erityisesti hänen tavassaan korostaa kokemuksellisuutta, osallistumista ja paikallista tietoa. Hänen taidekasvatuksessaan ympäristö on sekä oppimisen kohde että aktiivinen toimija, jonka kanssa ollaan vuorovaikutuksessa. Samalla oppiminen siirtyy luokahuoneiden ulkopuolelle jokivarsiin, metsiin, tuntureille, kyläyhteisöihin ja erilaisiin julkisiin ympäristöihin.

Paikkaan kiinnittyvä pedagoginen ajattelu nousi esiin erityisesti 1990-luvulla aikana, jolloin ympäristötaide ja yhteisölliset toimintatavat eivät vielä kuuluneet vakiintuneeseen kuvataidekasvatuksen kenttään. Jokelalle olennaista oli oppiminen, joka tapahtui konkreettisen tekemisen, tutkimisen ja ympäristön kanssa toimimisen kautta.

Tällaisissa projekteissa opiskelijat syvensivät oppimiskokemustaan käyttämällä taiteellisia menetelmiä perehtyäkseen paikalliseen historiaan, kulttuuriin, luonnonympäristöihin ja yhteisöjen kokemuksiin. Oppimisesta tuli tapa ymmärtää paikkaa ja sen merkityksiä. Jokela ja Huhmarniemi (2021) näkevät paikkaperustaisen taiteen myös ähestymistapana, joka vahvistaa ihmisten suhdetta ympäristöönsä tehden paikasta oppimisen välineen.

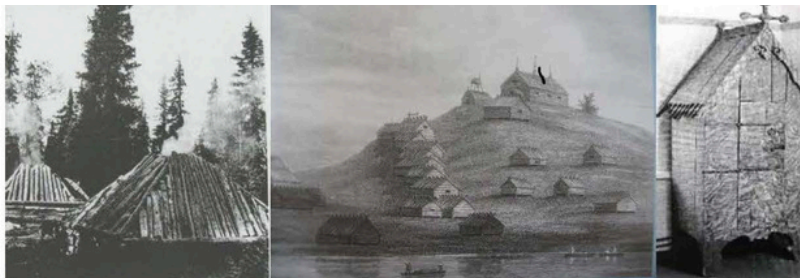
Keskeiseksi muodostui myös ajatus siitä, että globaaleja kysymyksiä voidaan lähestyä paikallisen kokemuksen kautta. Jokela on viitannut ympäristökysymyksiin esimerkkinä ilmiöstä, jossa maailmanlaajuiset ongelmat tulee tehdä ymmärrettäviksi ihmisten omassa elinympäristössä. Ounasjoen suojeluun liittyneet kokemukset, keskustelut tekoaltaista sekä myöhemmät ympäristökonflikteja käsittelevät projektit osoittavat, kuinka paikallinen ympäristö voi toimia väylänä laajempiin yhteiskunnallisiin ja ekologisiin kysymyksiin. Taidekasvatuksen tehtäväksi muodostuu tällöin auttaa ihmisiä näkemään yhteyksiä oman ympäristönsä ja laajempien ilmiöiden välillä.

Näitä ajatuksia Jokela pyrki myös soveltamaan käytännössä erilaisissa kehittämis- ja tutkimushankkeissa sekä erityisen näkyvästi talvitaiteeseen liittyvissä hankkeissa. Talvitaidehankkeet yhdistivät taiteellisten kokeilut sekä pedagogiset ja tutkimukselliset kehittämisympäristöt. Niissä yhdistyivät taide, paikallinen osaaminen, matkailu, rakentaminen ja tutkimus. Talveen ja lumeen liittyvä hiljainen tieto nähtiin arvokkaana kulttuurisena resurssina, jota voitiin tarkastella sekä taiteellisen että kasvatuksellisen toiminnan kautta. Samalla hankkeet toimivat esimerkkinä siitä, kuinka kuvataidekasvatus voi osallistua alueelliseen kehittämiseen ja uusien toimintamallien luomiseen.

Jokela tarkasteli lunta paikallisen tiedon ja ympäristöön liittyvän osaamisen näkökulmasta. Hän suhtautui kriittisesti lumitaiteen vakiintuneisiin käytäntöihin, joissa työskentely tapahtui usein standardoidusta lumikuutiosta käsin ja lumen näkeminen pelkkänä materiaalina. Hän on kiteyttänyt tämän kysymyksen: ”Voiko lumikuution ulkopuolella olla lumikasaa?”

Timo Jokelan teoksia / Art Exhibited in:
 Arktinen galleria / Arctic Gallery, Oulu, 1991
 Oranki Art, Pello, 2021
 Collin's Gallery, Glasgow, Scotland, 2009
 © Timo Jokela.

Timo Jokela
Kirkkokuusikon tarina, Kittilän ensimmäisen kirkonmuistomerkki
The Story of Kirkkokuusikko, Memorial for the First Church in Kittilä and Kittilä Sami Village
 2009, Kittilä.
 © 2009 Timo Jokela and Mirja Hiltunen

käsin ja lumen näkeminen pelkkänä materiaalina. Hän on kiteyttänyt tämän kysymykseen: ”Voiko lumikuution ulkopuolella olla lumikasaa?” Kysymys koskee laajemmin taiteen vakiintuneiden toimintatapojen haastamista. Jokelan ajattelussa paikallinen tieto, materiaalin ominaisuudet ja ympäristön erityispiirteet ovat usein tärkeämpi lähtökohta kuin ulkopuolelta annetut säännöt tai valmiit toimintamallit.

Jokelan pedagogiikan erityispiirteenä voidaan pitää myös sitä, ettei se rajoitu pelkästään koulu- tai yliopistokontekstiin. Oppiminen tapahtuu hänen työssään usein monenlaisten toimijoiden kohtaamisissa: opiskelijoiden, kyläläisten, matkailuyrittäjien, taiteilijoiden, tutkijoiden ja paikallisyhteisöjen yhteistyössä. Tällöin taidekasvatus näyttäytyy avoimena yhteiskunnallisena toimintana, jossa tiedon tuottamiseen osallistuvat monet erilaiset toimijat. Tämä lähestymistapa on ollut keskeinen myös yhteisöllisessä ympäristötaiteessa, jossa taiteellisen prosessin arvo syntyy yhteisestä oppimisesta, vuorovaikutuksesta ja merkitysten rakentamisesta.

Tarkasteltaessa Jokelan uraa kokonaisuutena näyttääkin siltä, että kuvataidekasvatus ei ole ollut hänen taiteellisen toimintansa seuraus tai rinnakkaisilmiö, vaan yksi sen keskeisistä ulottuvuuksista. Hänen ajattelussaan taide toimii kasvatuksena silloin, kun se auttaa ymmärtämään omaa ympäristöä, tunnistamaan paikallisen tiedon merkitystä ja osallistumaan yhteisen tulevaisuuden rakentamiseen. Juuri tässä taiteen, kasvatuksen ja yhteiskunnallisen toiminnan risteyskohdassa on nähtävissä yksi Jokelan uran omaleimaisimmista piirteistä.

Taiteilija instituutioiden uudistajana

Timo Jokelan merkitys suomalaisella taidekentällä ei rajoitu hänen omaan taiteelliseen tuotantoonsa. Yhtä keskeistä on ollut hänen toimintansa erilaisten taide- ja koulutusinstituutioiden kehittäjänä. Uransa aikana Jokela on toiminut niin taiteilijaseuroissa, gallerioissa, kehittämishankkeissa kuin yliopistossakin

tavoilla, jotka ovat laajentaneet käsityksiä siitä, mitä taide voi olla ja missä sitä voidaan tehdä.

1980- ja 1990-lukujen taitteessa Oulu muodosti Jokelalle tärkeän toimintaympäristön. Hän koki olevansa Oulun taiteilijaseurassa jossain määrin poikkeustapaus aikana, jolloin ympäristötaiteeseen ja yhteisöllisiin toimintamuotoihin suuntautunut työskentely ei ollut itsestään selvä osa taidekenttää. Toimiessaan aktiivisesti taiteilijaseurassa ja myöhemmin sen puheenjohtajana hän osallistui taidekentän uudistamiseen aikana, jolloin nuorempi taiteilijasukupolvi alkoi etsiä vaihtoehtoja perinteisille näyttelykäytännöille. Samalla Oulu tarjosi mahdollisuuden kokeilla uusia toimintatapoja sekä kehittää ympäristöön ja yhteisöihin kytkeytyviä taideprojekteja.

Yksi esimerkki tästä kehityksestä oli Harmaja-galleria, jonka perustamisessa Jokela oli mukana. Galleria tarjosi tilaa uudenaikaiselle nykyaiteelle ja kokeellisille toimintatavoille aikana, jolloin taidekenttä oli monin tavoin murroksessa. Oulun vuosien merkitys näyttäytyykin ennen kaikkea vaiheena, jossa Jokelan oma taiteellinen ajattelu kirkastui ja jossa yhteisöllisen ympäristötaiteen periaatteet alkoivat saada konkreettisia muotoja.

Instituutioiden kehittäjän rooli korostui entisestään 1990-luvulta lähtien talvitaidehankkeissa. Talvitaide oli Jokelalle uusi taiteellinen ilmaisumuoto, ja keino yhdistää taide, tutkimus, koulutus ja alueellinen kehittäminen. Lumen ja jään käyttöä tarkasteltiin sekä taiteellisena materiaalina että paikalliseen osaamiseen liittyvänä tietona. Hankkeet kokosivat yhteen taiteilijoita, opiskelijoita, tutkijoita, matkailualan toimijoita ja paikallisyhteisöjä tavalla, joka rikkoi perinteisiä taiteen toimintarajoja. Talvitaiteen kautta syntyi myös kansainvälistä näkyvyyttä, ja toiminta herätti kiinnostusta laajasti Suomen ulkopuolella. Talvitaiteesta muodostui uudenlainen yhteistyörakenne, jossa yliopisto, matkailuelinkeino, paikallisyhteisöt ja kansainväliset verkostot kohtasivat toisensa. Kyse oli ensimmäisistä hankkeista, joissa kuvataidekasvatus toimi alueellisen kehittämisen veturina.

Lapin yliopistossa Jokelan vaikutus ulottui yksittäisiä projekteja laajemmalle. Kuvataidekasvatuksen professorina, tiedekunnan dekaanina sekä useiden kansallisten ja kansainvälisten hankkeiden johtajana hän osallistui uusien toimintamuotojen rakentamiseen taiteen, kasvatuksen ja tutkimuksen rajapinnoilla. Hänen työnsä näkyy erityisesti ympäristötaiteen, yhteisötaiteen, soveltavan taiteen sekä arktisen taiteen ja muotoilun kehittämisessä. Samalla hänen toimintansa sijoittui poikkeukselliselle alueelle taiteen, kasvatuksen, ympäristötutkimuksen ja aluekehittämisen välimaastoon. Erilaiset tutkimus- ja kehittämishankkeet toivat yhteen taiteilijoita, kasvatustieteilijöitä, matkailun asiantuntijoita, ympäristötutkijoita ja paikallisyhteisöjä. Näissä yhteyksissä taiteen merkitystä jouduttiin perustelemaan myös ihmisille, jotka eivät tarkastelleet sitä ensisijaisesti taidemaailman sisältä käsin.

Jokela on kuvannut monitieteisen yhteistyön vaikutusta omaan ajatteluunsa seuraavasti: ”Yhteistyö muiden tieteenalojen kanssa on selkeyttänyt sitä, mikä on arvokasta taiteessa.” Lausunto haastaa käsityksen, jossa taide ja tutkimus nähdään toisistaan erillisinä alueina. Jokelan tapauksessa monitieteinen yhteistyö näyttäytyy mahdollisuutena tarkastella taiteen merkitystä uusista näkökulmista. Samalla se auttaa ymmärtämään, miksi hänen tuotannossaan korostuvat osallistuminen, vuorovaikutus ja yhteiskunnallinen merkityksellisyys yhtä paljon kuin yksittäiset taideteokset.

Yhteistyö eri toimijoiden kanssa vaikutti myös siihen, millaiseksi Jokela hahmotti taiteilijan roolin ja työn edellytykset. Hänen taiteellinen toimintansa on kulkenut osittain toisenlaista reittiä kuin monien hänen sukupolvensa kuvataiteilijoiden. Ympäristö- ja yhteisötaiteen projektit, opetustyö ja työskentely tutkimus- ja kehittämishankkeissa ovat mahdollistaneet taiteellisen toiminnan perinteisen näyttely- ja taidemarkkinajärjestelmän ulkopuolella. Tämä on antanut mahdollisuuden pitkäjänteiseen kokeiluun sekä sellaisten aiheiden käsittelyyn, joilla ei välttämättä olisi ollut paikkaa kaupallisilla taidemarkkinoilla. Kuten Jokela itse toteaa: ”Taiteilijan vapauden on antanut se, että tulot eivät ole tulleet apurahoista tai teosmyynnistä.”

Timo Jokelan teoksia esillä Oulun taidemuseossa. © 2002 Timo Jokela.

Kommentti avaa kiinnostavan näkökulman hänen uraansa. Taloudellinen riippumattomuus taidemarkkinoista on mahdollistanut pitkäjänteisen työskentelyn yhteisöllisten ja paikkasidonnaisten projektien parissa sekä luonut tilaa kokeileville toimintatavoille, joiden arvo ei määräydy teosmyynnin kautta.

Tarkasteltaessa Jokelan uraa tästä näkökulmasta keskeiseksi nousee hänen työnsä sellaisten rakenteiden rakentajana, joissa uudenlaiset taiteelliset ja pedagogiset käytännöt ovat voineet kehittyä. Oulun taiteilijaseura, Harmajagalleria, talvitaidehankkeet ja Lapin yliopiston piirissä toteutettu toiminta muodostavat jatkumon, jossa taiteilija toimii samalla organisoijana, kehittäjänä ja mahdollistajana. Tässä mielessä Jokelan perintö näkyy paitsi hänen teoksissaan myös niissä yhteisöissä, verkostoissa ja toimintamalleissa, joiden syntymiseen hän on ollut vaikuttamassa. Hänen uransa osoittaa, että taiteilija voi toimia paitsi teosten tekijänä myös uusien toimintatapojen, yhteistyörakenteiden ja instituutioiden uudistajana.

Lopuksi

Timo Jokelan uran tarkastelu osoittaa, kuinka vaikeaa hänen kohdallaan on tehdä selkeää eroa taiteilijan, kuvataidekasvattajan ja tutkijan roolien välille. Hänen toimintansa on ulottunut ympäristötaiteesta yhteisöllisiin projekteihin, kuvataidekasvatukseen kehittämiseen, tutkimukseen ja kansainvälisiin verkostoihin. Nämä eivät kuitenkaan näyttäydy toisistaan irrallisina osa-alueina, vaan kokonaisuutena, jossa taiteellinen työ, pedagoginen ajattelu ja yhteiskunnallinen toiminta ovat jatkuvasti vaikuttaneet toisiinsa.

Tässä artikkelissa Jokelan uraa on tarkasteltu paikan, ympäristön, yhteisöllisyyden ja kasvatuksen näkökulmista. Näitä teemoja yhdistää pyrkimys ymmärtää taidetta osana ihmisten suhdetta ympäristöönsä ja yhteisöihinsä. Kittilän jokimaisemat, ympäristöliikkeet, paikallisyhteisöt, talvitaidehankkeet ja yliopistokonteksti muodostavat jatkumon, jossa taide näyttäytyy ennen kaikkea vuorovaikutuksen välineenä. Taide toimii tapana ymmärtää paikkaa, käsitellä muutosta ja rakentaa yhteisiä merkityksiä.

Jokelan uran myöhemmässä vaiheessa toteutettu Meän vapaa Ounas -teos (2024) kokoaa yhteen monia hänen toiminnalleen ominaisia piirteitä. Hän toimii teosprosessissa samanaikaisesti taiteilijana, tutkijana, paikallistiedon välittäjänä ja jokivarsiyhteisön jäsenenä. Taiteellinen toteutus, kulttuurihistoriallinen kartoitus ja yhteisöllinen työskentely rakentuvat saman paikkasuhteen ympärille (Jokela & Lappalainen-Imbert 2026). Samalla teos osoittaa, kuinka ympäristöön, paikalliseen tietoon ja yhteisölliseen toimintaan liittyvät kysymykset ovat säilyneet hänen tuotannossaan vuosikymmenestä toiseen.

Jokelan toiminta heijastaa myös laajempia muutoksia suomalaisessa taide- ja kasvatuskentässä. Ympäristötaide, yhteisölliset toimintatavat, paikkaperustainen oppiminen sekä taiteen kytkeytyminen yhteiskunnallisiin ja ekologisiin kysymyksiin ovat nykyisin vakiintuneita osia sekä nykytaidetta että kuvataidekasvatusta. Jokelan työ sijoittuu monin tavoin tämän kehityksen keskeisiin vaiheisiin.

Kun tarkastellaan Jokelan pitkää uraa kokonaisuutena, huomio kiinnittyy lopulta yksittäisten teosten, hankkeiden tai tehtävänimikkeiden sijaan siihen tapaan, jolla hän on johdonmukaisesti rakentanut yhteyksiä ihmisten, paikkojen ja tieteenalojen välille. Tämän vuoksi hänen merkityksensä liittyy yhtä lailla hänen kehittämäänsä ajattelutapaa kuin ympäristötaiteilijana, kuvataidekasvattajana ja tutkijana saavutettuihin ansioihin. Juuri tässä mielessä hänen uransa tarjoaa kiinnostavan näkökulman paitsi yhden taiteilijan elämäntyöhön myös suomalaisen ympäristötaiteen, yhteisötaiteen ja kuvataidekasvatuksen kehitykseen viime vuosikymmeninä.

Lähteet

Haastattelut:

Jokela, T. (5.1.2024). Haastattelu. Haastattelijana Mari Riikonen. Rovaniemi.

Kirjallisuus

Hautala-Hirvioja, T. (2011). Lapin maiseman nykypäivää. Teoksessa K. Linnilä ja S. Savikko (Toim.), *Lapin taide* (s. 401–407). Amanita.

Jokela, T., Lohiniva, L., & Hynynen, M. (1995). Ympäristötaidetapahtuma: Ounasjoen alkulähteiltä Ounasjokisuulle lokakuulta 1994 marraskuulle 1995. Rovaniemen taidemuseo ja Lapin yliopisto.

Jokela, T. (2021). Kuerin matkassa: Paikkaperustainen taideteos ympäristökonfliktissa. *Research in Arts and Education*, 2021(3), 73–97. <https://doi.org/10.54916/rae.119563>

Jokela, T., & Huhmarniemi, M. (2021). Stories transmitted through art for the revitalization and decolonization of the Arctic. Teoksessa R. Sørly, T. Ghaye & B. Kärteit (Toim.), *Stories of change and sustainability in the Arctic regions: The interdependence of local and global* (s. 57–71). Routledge.

Jokela, T. & Lappalainen-Imbert, H. (tulossa 2026). Flowing Ecoculture: Art-Geography in Resistance to Extractivism. Teoksessa M. Huhmarniemi & A. Sohns (Toim.), *Decolonizing ecocultures in the Arctic: collaborations between art and science*. Routledge.